

Zrnka MEŠTROVIĆ
Zavod za hrvatski jezik
Strossmayerov trg 2, HR-10000 Zagreb

NEKOLIKO TALASOZOONIMA IZ DJELÂ STARIJE HRVATSKE LEKSIKOGRAFIJE 17. STOLJEĆA

U članku se nakon kratkog pregleda dosad analiziranih naziva morskih životinja iz *Lexicon latino-illyricum* P. Vitezovića s međe sedamnaestoga na osamnaesto stoljeće, analizira nekoliko novih talasozoonima iz istoga djela, i to s referencijalnog, s onomasiološkoga i s etimološkog stajališta. Za nekolicinu naziva iz *Lexicon*a koji su izvučeni iz zaborava navode se nove potvrde iz Tanclinger-Zanottijeva rukopisnog talijansko-hrvatsko-latinskoga *Rječnika* iz 1679. godine. Nadalje, na temelju podudarnosti ekscerpiranih talasozoonima iz *Lexicon*a i onih iz Mikaljina *Thesaurusa*, kao i podudarnosti Vitezovićevih talasozoonimima s onima iz Tanclinger-Zanottijeva *Rječnika*, autorica dokazuje lingvističke utjecaje među navedenim leksikografskim djelima, koje potkrepljuje nekim izvanjezičnim podacima.

1. U nekoliko dosad objavljenih članaka bavila sam se nazivima morskih životinja iz *Lexicon latino-illyricum* Pavla Vitezovića (1652.-1713.). Taj rječnik ustvari je svezak od 566 listova, form. 21x66, pisan u zadnja tri desetljeća 17. stoljeća. Nažalost je ostao u rukopisu, a čuva se u zagrebačkoj metropolitanskoj knjižnici pod signaturom MR 112.

Upravo zato što je ostao u rukopisu, rječnik je bio zapostavljen od strane jezikoslovaca sve do polovice našega stoljeća. U Akademijin rječnik ulazi »tek pri kraju, kod zadnjih nekoliko slova (r-ž)«. ¹ Ovom prilikom treba podsjetiti da je u tom latinsko-hrvatskom rječniku Vitezović upotrijebio grafijska rješenja identična onima iz Gajeve grafijske reforme, koja je uslijedila nešto više od jednog stoljeća kasnije.

¹ B. Jurišić 298.

Druga je važna činjenica sinonimijsko tronarječno bogatstvo hrvatske strane *Lexicona*, i to zato što ovim rječnikom polihistor Vitezović nastoji hrvatskoj publici ponuditi leksički inventar jednog hibridnog jezika, stasalog iz tri hrvatska narječja, upravo onako kako je takav spoj funkcionirao u jeziku tzv. ozaljskoga kruga.

V. Klaić (211) spominje da je postojao i hrvatsko-latinski dio Vitezovićeve rječnika, kojemu je zameten svaki trag.

2. Budući da je Pavao Vitezović bio podrijetlom Senjanin, pretpostavila sam da bi se u *Lexiconu* trebalo naći zaboravljenih talasozoonima s područja Hrvatskoga primorja. Nazive sam analizirala s referencijalnog, s onomasiološkog i, koliko je to bilo moguće, s etimološkoga gledišta.

Tijekom istraživanja otkrila sam u fondu NSB latinsko-njemački rječnik s mnogo Vitezovićeve bilježaka. Riječ je o *Thesaurus eruditionis scholasticae* Bazilija Fabera iz oko 1605. godine. Analizom grafije i leksika dokazala sam da je upravo *Thesaurus*, kao i njegov adligat – Faberova kompilacija Gesnerovih knjiga o životinjama, bio latinski predložak Vitezovićeve *Lexiconu*. Latinski leksikografski članak iz navedenog predloška uvelike mi je olakšao put do referenta (riječ je o zamršenim predlineovskim nazivima), pa je analiza dobila čvršću argumentaciju. Nadalje, ekscerpiranim nazivima tražila sam podudarnosti u drugim djelima starije hrvatske leksikografije. Pri tome je u prvi plan došlo još jedno rukopisno djelo iz hrvatske baštine, talijansko-hrvatsko-latinski rječnik Zadranina Ivana Tanclinger-Zanottija (1651.-1732.), isusovačkoga đaka u Rimu i Ankoni, a generalnoga vikara u Zadru.² Taj rukopisni rječnik iz 1679. godine pohranjen je u Akademijinu arhivu pod signaturom Ib 142. Matić 1953 (259) ga označuje kao *rukopis A*.³

3. Nakon nekoliko sumarnih podataka o dosadašnjem istraživanju naziva morskih životinja iz *Lexicona* koje sam uvrstila u tri uzastopna članka, objavljena u *Raspravama Zavoda za hrvatski jezik* (1992.-1994.), kojima je zajednička sastavnica iz naslova: *Talasozoneimi u »Lexicon latino-illyricum« Pavla Vitezovića*, iznijet ću u ovome radu još nekoliko talasozoonima iz Vitezovićeve leksikografskoga djela. Uvodeći nekolicinu Tanclinger-Zanottijevih talasozoonima, pokazat ću kako se upravo uz pomoć specijalnog leksika mogu dokazati veze i utjecaji između pojedinih leksikografskih djela iz hrvatske jezične baštine, odnosno njihovih autora.

² S. Ježić (151) ističe da je Tanclinger-Zanotti bio član splitske "iliričke akademije", te da uz neka crkvena djela načinio i prijevod prve knjige Vergilijeve *Eneide* (Mleci, 1688).

³ Matić 1953 još spominje rukopis F (Padovanski) i rukopis Z (Londonski), koji su izvan Hrvatske, a kasnije su redakcije rukopisa A.

4. Od oko 26 000 natuknica⁴ iz *Lexicona* 268 se odnosi na morske organizme. Tih 268 latinskih natuknica ima 179 hrvatskih ekvivalenata.

4.1. Izravna posljedica zadanosti latinskih naziva u *Lexiconu* je niz "učenih" naziva: *auštriga* (*Ostrea edulis*), *auštriga* (hiperonimna oznaka za Gastropoda i Lamellibranchiata); *capa* (predstavnik iz ob. Gymnodontidae); *fratar* (*Monachus albiventer*); *guba morska* (*Spongia officinalis*); *kamena riba* (hiperonim za Lamellibranchiata); *klariš* (*Corallium rubrum*); *kokot* (*Zeus faber*); *laska* (predstavnik iz ob. Clupeidae); *morski muž* (*Monachus albiventer*); *morska mačka* (*Scyllium canicula*); *morski pas* (*Monachus albiventer*), *morski pas* (vrsta iz reda Squaliformes); *morski skot* i *skoti morski* (hiperonim za Holothuria tubulosa i dr.); *morski prasac* i *morska svinja* (predstavnik iz podreda Odontoceti); *morska šćuka* (*Sphyaena sphyraena*); *očatka* (*Oblata melanura*); *obrvka* (*Chrysophrys aurata*); *pas* (*Monachus albiventer*), *ražanj* (*Sphyaena sphyraena*); *riba morska* (hiperonim za svaku životinju iz mora); *rdel* (predstavnik iz ob. Clupeidae); *velj* (predstavnik iz podreda Mystacoceti); *zlatoglavica* (*Chrysophrys aurata*).

4.2. Devet naziva izdvojili smo kao "upitne", ostavljajući daljnjim istraživanjima je li doista riječ o autohtonim narodnim nazivima: *glavatica* za jednu od Cartilaginei; *grancipor* za Maja sqinado ili za *Eriphia spinifrons*; *koska* i *kozica morska* za *Palinurus vulgaris*; *mečić* i *mačić* za *Xiphias gladius*; *prstac*, *prstača* i *prstačac* za *Solenidae* i *Pholidae*; *vretenica* za *Auxis bisus*.

4.3. Cijeli niz leksikografskih redaka svjedoči nam i o Vitezovićevu nepoznavanju *realia*: identifikacija *kosmata kamenica* za *Raja oxyrhynchus*; *barbusa* za *Mullus* sp.; *osal* za *Boops salpa*; prijenos naziva riječne ribe na morsku: *piškur*, *morski piškur* za *Pagellus erythrinus*; *pišmolj* za predstavnika iz ob. Syngnathidae; *porcelana* za puževe *Murices*. U rukopisnom tekstu naišli smo na dvojbu samoga autora. Naime, naš najrasprostranjeniji naziv za ribu iz ob. Batoidei *raž*a sâm je precrtao!

4.4. Nepoznavanje hrvatskih ekvivalenata Vitezović mjestimično rješava opisnim definicijama, npr. za *natex* (*Trochocochelea turbinata*); *pernae* (*Venus verrucosa*); za *balaena* i *physeter* (predstavnici Kitova); za *graphoeus* (*Homarus vulgaris*).

4.5. Uočljivo je velik broj talasozoonima identičnih onima iz Senja ili Hrvatskoga primorja, što najbolje ukazuje na to da je Vitezović iz rodnoga Senja

⁴ Ako uzmemo da je na svakom listu obrađeno oko pedeset latinskih natuknica (a taj broj može iznositi i do sedamdeset), slijedi da bi u *Lexicon latino-illyricum* trebalo računati s najmanje 26.300. Jurišić (299) procjenjuje broj latinskih natuknica manjim. Međutim, bez računalnoga ispisa djela nemamo konačne informacije.

ponio i temeljito poznavanje lokalnoga govora: *balina* (predstavnik iz podreda Mystacoceti); *brkaš* i *brkašić* (*Mullus* sp.); *cipal*, *cipol* i *ćifal* (*Mugilidae*); *dunzela* (*Coris julis*); *dupin* (predstavnik iz podreda Odontoceti); *gavun* (*Atherina hepsetus*); *giričica* (ob. *Maenidae*); *golac* (ob. *Scombridae*); *haring* (ob. *Clupeidae*); *igla* (*Belone acus*); *jež* i *ježina* (pripadnik razreda Echinoidea); *kalamarić* (manja *Loligo vulgaris*); *kalimar* (*Loligo vulgaris*); *kanj* (*Serranus cabrilla*); *kit* (predstavnik iz podreda Mystacoceti); *koral* (*Corallium rubrum*); *kosmalj* (*Eriphia spinifrons*); *kovač* (*Zeus faber*); *ligna* (*Loligo vulgaris*); *lokarda* (ob. *Scombridae*); *lovrata* (*Chrysophrys aurata*); *luben* (*Dicentrarchus labrax*); *lućerna* (ob. *Triglidae*); *mendula* (ob. *Maenidae*); *mličac* (ob. *Maenidae*); *morski rak* (*Nephrops norvegicus*); *morski puž* (za *Cerithidae* i za *Turbidae*); *morski pužić* (*Trochocochelea turbinata*); *osal* (vrsta iz podreda Gadoidei); *oštriga* (*Ostrea edulis*); *pliskavica* (predstavnik iz podreda Odontoceti); *podlanica* (*Chrysophrys aurata*); *polanda* (ob. *Thunnidae*); *prilipka* (za jednu *Patellidae*); *ranj* (*Trachinus* sp.); *sipa* (*Sepia officinalis*); *spar* (*Diplodus sargus*); *spuga* i *spužva* (*Spongia officinalis*); *šfolja* (*Solea vulgaris*); *školjka* (hiperonimni naziv); *škrpoč* (*Scorpaena porcus*); *tarantula* (*Trachinus* sp.); *trp* (*Holothuria tubulosa*); *tun* i *tunja* (ob. *Thunnidae*); *ušata* (*Oblata melanura*); *vladica* (*Coris julis*); *zubatac* (*Dentex dentex*); *zvezda* (predstavnik razreda Asteroidea).

4.6. Iznijet ćemo i dvadeset i tri talasozoonima koji su u protekla tri stoljeća pala u zaborav: *čaška* i *čašica* (hiperonimne oznake za *Lamellibranchiata*); *furfura* i *furfurica* (*Murex*); *jastok* (*Homarus vulgaris*); *klapunjka* (hiperonimna oznaka za *Lamellibranchiata*); *konic* (*Hyppocampus guttulatus*); *kopito* i *kopitnjak* (za predstavnike ob. *Patellidae*); *lastor* (*Homarus vulgaris*); *lipica* (*Coris julis*); *lostura* (ne znamo na koje se predstavnike *Lamellibranchiata* odnosi); *obdel* (mala *Pleuronectida*); *oštriga* (hiperonimna oznaka); *pop* (*Uranoscopus faber*); *pučica* (hiperonimna oznaka za *Lamellibranchiata*); *puzavka* i *puzica* (*Coris julis*); *rajn* (*Trachinus* sp.); *škrpočka* (jedna od *Scorpaenidae*); *voločmanka* (jedna od *Scorpaenidae*); *vretenak* (*Auxis bisus*); *zlatnica* (*Chrysophrys aurata*).

5.0. Slijedi nekoliko naziva morskih životinja iz Vitezovićevo⁵ *Lexicon latino-illyricum* o kojima dosad nije bilo riječi.

5.1.1. Za jednu od Eledone Vitezović s. v. *osmius. osmilus* l. 362 bilježi *muškardin. mala hobotnica. mala hobotničica*. Venecijanizam *moscardin*⁵ očit je u zoonimu *muškardin*. Poticaj semantizmu u nazivu je »karakteristični vonj

⁵ Boerio 428.

[Eledone] koji se konceptualizira i izražava kroz izraz 'mošus'«, dok je etimologija u grč. *μούχος* 'musk', 'mošus'.⁶

Identičan lik *muškardin* zabilježen je za Eledone *moschata* na području Istre i na dva kvarnerska otoka (najjužnija je točka Vinjerac u Dubokim kotarima)⁷, na temelju čega možemo pretpostaviti da ga je Vitezović mogao čuti i prije tri stoljeća.

5.1.2. Zoonim *hobotnica* u Vitezovićevu sinonimijskome nizu izrazito je slavenski, a odnosi se na predstavnika iz obitelji Octopodidae. Potječe »od praslavenskog *hobotъ* koje se očuvalo u značenju 'rep'«⁸. *Hobotnica* je naziv koji pokriva gotovo čitavu jadransku obalu. Nema sumnje da je tako bilo i prije tri stoljeća. Međutim, Vitezović naziva jednu od Eledone opisnom definicijom, leksijom *mala hobotnica* (kao i njezinom umanjenicom *mala hobotničica*), što vjerojatno nisu narodni nazivi, već "knjiški" koje je autor dopisao kao sinonime zato što je *muškardin* ocijenio tuđicom. Navedeni postupak traženja hrvatskoga naziva uz onaj koji Vitezović smatra tuđicom, zamijećen je već više puta u nizovima sinonima koji se odnose na nazive morskih životinja u *Lexicon latino-illyicum*.

5.1.3. Dosad je u literaturi, kao i u teritorijskim distribucijama, nezabilježen lik *muškardel* za jednu od Eledone, koji sam pronašla u rukopisnom trojezičnom Tanclinger-Zanottijevu *Rječniku s. v. moscardino pesce*. Taj lik na osnovu *musk*-⁹ veže latinski deminutivni sufiks *-ellus* za kojega ima potvrda samo u toponomastici¹⁰. Budući da je Tanclinger-Zanotti živio u Zadru, pretpostavljam da je zaboravljeni lik *muškardel* bio živ na zadarskome području krajem 17. stoljeća.

5.2. Latinskome nazivu *cornuta. piscis maris* l. 126 navedeni su u *Lexiconu* hrvatski ekvivalenti *rogatica. morski rožac*. U *Nomenclatoru* pridodanom *The-saurusu* na str. 25 objašnjava se da je latinski naziv *cornuta* preuzet od Plinija. To su jedina dva izvora gdje latinsko *cornuta* ima značenjsku vrijednost ihtionima. Kontradiktorni opisi obaju autora nisu od osobite pomoći pri detekciji *realia*. Jonesovu sugestiju (*Index of Fishes* 587-588) da je vjerojatno riječ o jednoj od riba iz obitelji Triglidae smatram pravim putokazom.

Naime, na području Hrvatskoga primorja¹¹ jedna se od riba iz navedene obitelji naziva *lućerna*. Taj naziv romanskoga podrijetla nastavlja lat. LUCERNA, a na

⁶ V. Vinja II, 71.

⁷ V. teritorijsku distribuciju jadranske talasofaune u V. Vinja II, 399.

⁸ Skok I, 167 s. v. *hobotnica*.

⁹ O navedenoj osnovi v. u V. Vinja II, 71-72.

¹⁰ Skok I, 490 s. v. *-ellus* navodi primjere iz toponomastike: *Muncá, Trčela*, gdje je na romansku osnovu dodan *-ellus*.

¹¹ Naziv je zabilježen za Jablanac u V. Vinja II, 349.

hrvatski prostor dolazi venecijanskim posredstvom.¹² Motivacijski impuls za usporedbu ove ribe sa 'lučernom', 'svjetiljka s kljunom', treba tražiti u koščatoj strukturi glave jedne od Triglidae.¹³ Mišljenja sam da je upravo ta morfološka osobitost u strukturi glave navedene ribe potakla i usporedbu s 'rogom' u nazivu *rogatica*, kao i u dvodjelnom nazivu *morski rožac*. Da je ovakvo tumačenje ispravno, potkrepljuje podatak da i u Šoljanovu i Finkovu popisu¹⁴ leksija *kokot rožac* označuje jednoga od predstavnika iz obitelji Triglidae.

Oba naziva, *rogatica* i *rožac*, imaju ishodište u baltoslavenskome i praslavenskome 'rog' (Skok III, 154). Sa strane forme *rogatica* je poimeničen pridjev *rogat* uz pomoć sufiksa *-ica*, dok je *rožac* deminutiv od *rog* na *-bc > -ac*. Oba leksema potvrđena su od 15. st. (*rogatica*), odnosno 16. st. (*rožac*), ali ne u značenju 'riba'.¹⁵

Kako je sem 'rogast' čest u nazivima za životinje¹⁶: *rogoša* ime ovci i kozi, *roguša* ime kravi¹⁷, smatram da da su nazivi *rogatica* i *morski rožac* doista postojali u 17. stoljeću na našoj obali.

6.1. Za sedam naziva iz dosad provedenih analiza Vitezovićeve *Lexicon latino-illyricum* ustanovila sam da su u upotrebi na samom jugu hrvatske obale. Riječ je o sljedećim talasozoonimima: *lupar* (*Patella scutellaris*) s. v. *patella major* l. 373; *moruna* (ob. Anguillidae) s. v. *muraena* l. 331; *ovrat* (*Chrysophrys aurata*) s. v. *orata* l. 360; *prstac* (*Lithophaga lithopaga*) s. v. *dactylus* l. 138; *smudut* (*Dicentrarchus labrax*) s. v. *alpestes* l. 26, s. v. *cynaedus* l. 136, s. v. *lupus, piscis* l. 307; *ukljata* (*Oblata melanura*) s. v. *ophthalmia* l. 357; *vrrnut*¹⁸ (ob. Scombridae) s. v. *scomber* l. 454.

6.2. Vitezović s. v. *tellina* l. 491 navodi hrvatski ekvivalenat *pučica*. Da je prije tri stoljeća taj naziv postojao, svjedoči i Mikaljina bilješka (527) s. v. *pučica riba školjka Tillina* kao hiperonimna oznaka u jadranskoj talasofauni.

¹² V. sintezu u V. Vinja I, 174-175.

¹³ Da je takva pretpostavka doista osnovana, vidi se iz njemačkoga naziva *Knurrhahn*, gdje se u pučkoj taksonomiji zbog neobične strukture glave ribe i sličnosti s tetrijebom naziv ptice *Tetrao tetrix* prenio na ribu Trigla hirundo.

¹⁴ V. Vinja II, 350.

¹⁵ Skok III, 154.

¹⁶ Još je češći u nazivima za biljke, npr., *rožinac, rogač, rogačica*.

¹⁷ Primjeri su navedeni u Skok III, 151-152 s. v. *rog*.

¹⁸ Mišljenja smo da je Vitezović previdom zabilježio *vurnut*, treba stajati — kako navodimo — *vrrnut*.

Etimologija ovoga talasozoonima u slavenskom je glagolu *pući*, *raspuknuti*. ARj s. v. *puklina* bilježi značenje: *šupljina, što nastaje, kad što napukne; može biti mala i velika*. Potvrde su navedene od Kavanjina.

Motiviranost naziva nalazimo u morfološkoj osobini većine školjaka koje su građene od dva dijela, dakle naizgled su "raspuknute".

6.3. Naziv *puka* iz sinonimnog niza *puka. morski praščić* Vitezović (s. v. *hystrix* l. 238) je prenio iz Mikaljina leksikografskoga djela (s. v. *puka zvjer: morska svinja* str. 528). Interesantno je napomenuti da je spomenuti redak iz *Blaga* Vitezović prepisao u Faberov *Thesaurus* (285) kao posljednji redak u slovu H,¹⁹ što je jedina bilješka u formi leksikografskoga retka (ostale bilješke su hrvatski ekvivalenti na marginama stranica). Iz toga zaključujem da je, koncipirajući svoj *Lexicon* još na marginama *Thesaurusa*, konzultirao i Mikaljin *Rječnik*.

6.4. Iz Mikaljina *Blaga* (str. 141) preuzeo je Vitezović naziv *iskra, riba* (l. 65) s latinskim ekvivalentom *buccina*. Uostalom, taj naziv preuzet će od Mikalje i Belostenec i Stulli.

Iz šturih Plinijevih opisa teško je ustanoviti na koju se morsku životinju ovaj veoma citirani naziv odnosi. Jones, npr., u kritičkom izdanju Plinija (*Index of Fishes* 586) naznačuje da bi latinsko *buccinum* moglo biti oznaka za čak pet morskih puževa (!). Jednako se tako niti iz Gesnerovih navoda iz (*Nomenclator* 23) ne može sa sigurnošću zaključiti o kojem je morskom organizmu riječ. V. Vinja smatra da je *iskra* (uz *igrarica, inkra, ikra*) oznaka kako za puža *Cerithium vulgatum* tako za raka stanara *Pagurus* koji u njemu prebiva, odnosno »da dolazi do preklapanja naziva za tog puža i račića u njemu, tako da se rak i puž te skup {rak + puž} često označavaju jednim imenom«²⁰; te da za naziv *iskra*, uz supostojeće likove *ikra, ingra, igrarica*, do danas nema pravoga tumačenja.

6.5. Ove nepobitne podudarnosti hrvatskih talasozoonima iz Mikaljina *Blaga jezika slovinskoga* i onih iz Vitezovićeve *Lexicona* upućuju na to da se Vitezović koristio *Blagom* kao jednim od svojih predložaka. Kao što znamo, jezični temelj Mikaljina *Rječnika* čini leksik čakavskih, ali i štokavskih govora.²¹ Upravo takva interferencija bliska je Senjaninu, pa ne čudi što je uzeo Mikaljino leksikografsko djelo kao jedan od predložaka.

¹⁹ V. sl. 4 iz članka Z. Meštrović, Rječnik Bazilija Fabera kao predložak Vitezovićevu »Lexicon latino-illyricum«, *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik*, 19, Zagreb 1993.

²⁰ Citat iz V. Vinja II, 125.

²¹ J. Vončina, Jakov Mikalja u povijesti hrvatskoga književnog jezika, *Fluminensia*, god. IV, br. 2, Rijeka 1992, str. 63.

7.1. U Tanclinger-Zanottijevu rukopisnome *Rječniku* zabilježen je naziv za jednoga od puževa iz obitelji Muricidae: *puk* (u originalnoj grafiji *Puuk*) s. v. *buolo lumaca*. Etimologija ovoga naziva je već navedeni slavenski glagol *pući*, *raspuknuti* (v. § 6.2.). Bodljikavi volak (*Murex brandaris*) ima »kućicu čvrste građe s naglašenim karakterističnim bodljikavim izraslinama po cijelom vanjskom dijelu kućice, te ovalan otvor s dugim kanalom (sifonska cijev) čija dužina iznosi 8 centimetara«²². Taj puž doista izgleda "raspuknuto" i nema dvojbe da je naziv *puk* živio u 17. stoljeću na zadarskome području, gdje ga je kanonik Tanclinger-Zanotti mogao čuti.

7.2. U Mikaljinu *Blagu* (str. 42) naziv *čaška* sinonim je za *kamenicu* (*Ostrea edulis*). *Čaška / čašica* iz Vitezovićeve *Lexicona* (s. v. *concha* l. 109), kao i *čaška* iz Tanclinger-Zanottijeva *Rječnika* (l. 39), hiperonimni je naziv u kojemu je očita metaforizacija prema morfologiji nekolicine školjkaša, u kojih je ljuštura slična čaši.

7.3. Naziv *kunjka* označuje u leksikografskim retcima u Tanclinger-Zanottijevu *Rječniku* školjkaša *Arca noae*²³, ali i *Pecten*²⁴. *Kunjka* je i tri stoljeća kasnije veoma rašireni naziv na srednjem Jadranu²⁵.

7.4. Hrvatski naziv *klapunjka* u varijantama *klapunjača / klapunjčica* pojavljuje se na desnoj strani Vitezovićeve rječnika čak osam puta bilo za puževe bilo za školjke, pa ga sa sigurnošću možemo nazvati hiperonimnom oznakom. V. Vinja u *Jadranskoj fauni. Etimologiji i strukturi naziva* (II, 174) podvlači da je »riječ o fonostilističkoj tvorbi, kojoj polazište valja tražiti u *klap-ati*, ali i to je neizvjesno jer baš ta onomatopejska osnova nestaje u likovima sa kal- ...«, te zapisuje (II, 175) da je naziv potvrđen u Omišlju. B. Jurišić²⁶ tvrdi da je taj naziv živ i u naše vrijeme na Pagu i Krku. Navedene lokacije daju nam naslutiti s velikom vjerojatnošću da je naziv *klapunjka* i u Vitezovićevo vrijeme doista bio živ u arealu sjevernoga Jadrana. U Mikalje i Della Belle nema tog naziva. Kao što sam već naznačila, Tanclinger-Zanotti bilježi za školjku dva druga hiperonimna naziva, *kunjka* i *čaška*. Međutim, u njegovome *Rječniku* zabilježen je glagol *klapuniti* (s. v. *scornacchiare* na l. 1051 u rukopisu iz Padove), što bi bila upravo ona potvrda koja je nedostajala da se protumači ishodište naziva *klapun* i njegovih varijanti.

²² Milišić 243.

²³ S. v. *conchiglia pesce con guscio duva*.

²⁴ S. v. *cappa sote di pesce*. Nešto niže u natukničkom nizu zabilježeno je za *pesce cappa santa* hrvatski ekvivalent *korotanj*.

²⁵ V. Vinja II, 156-157.

²⁶ B. Jurišić, Pomorski izrazi u Vitezovićeve rječniku, str. 338: »U Gr. ima potvrda za nazive školjaka iz Paga: *klapuni*; *klapunići* (Portada), a iz Dobrinja na Krku: *klapunica* (Jelenović 30).

7.5. *Vurnut* je krivo zabilježen naziv *vurnut* za jednu od Scombridae, dosad neri-ješene etimologije²⁷. U Vitezovićevu *Lexiconu* s. v. *scomber* (l. 454) stoji *lokarda, vurnut*. U Tanclinger-Zanottijevu s. v. *scombro, pesce* (Padovanski rukopis, l. 1051) stoji *vurnut, lokarda*. Nedvojbeno je podudarnost u sinonimijskome nizu u oba rukopisna rječnika, kao i u pogrešno prenesenom nazivu *vurnut* iz Mikaljina *Blaga* (str. 797, tal. *scombro pesce*, lat. *scombrus*).

7.6. Komentirajući Mayer-Lübkeov i Skokov stav, o nazivu **očata* (za *ušata* *Oblata melanura*) V. Vinja je dao sažetu ocjenu: »Taj bi naziv, da postoji, na čudan način ujedinio *-cl-* > *-č-*, što je karakteristika mletačkoga, i sačuvanost bezvučnog međuvokalskog *-t-*, što je opet karakteristika dalmatskoga«²⁸. U Vitezovićevu *Lexiconu* taj upitan ihtionim nalazimo u liku *očatka*, odnosno hiperkorektno potcrtanome ženskome rodu uz pomoć sufiksa *-ka*: od *očad-a* + *-ka*, za što sam već utvrdila da je riječ o samo Vitezovićevom usustavljenju.

U Tanclinger-Zanottijevu *Rječniku* pronašla sam s. v. *pesce occhiata* ponovo ihtionim *očata*. Činilo se na prvi pogled da bi, sad već na više mjesta i iz izvora s različitih područja obale zapisanome ihtionimu – Hrvatskoga primorja i Zadra, trebalo pristupiti kao autentičnome. Međutim, neke izvanlingvističke činjenice pobijaju takav stav.

8. Naime, još je davne 1913. godine V. Klaić (142) u Vitezovićevu životopisu naveo štur informaciju o prepisci između Vitezovića i nekoga Johanna Zanotića. Tragom te bilješke pronašla sam da je riječ o Vitezovićevu dopisivanju sa zadarskim kanonikom Ivanom Tanclinger-Zanottijem. Od te korespondencije ostalo je, nažalost, u Zbirci rijetkih i starih rukopisa u zagrebačkoj NSB samo jedno pismo, bez datuma, koje je Tanclinger-Zanotti uputio Pavlu Vitezoviću. Na tom listu papira zadarski kanonik poučava Vitezovića o brojnoj vrijednosti pojedinih slova i »s ljubavi« mu posvećuje nekoliko svojih stihova, u kojima ga slavi. Nazivi *vurnut* i *očata*, *očatka*, po mojem su sudu, rezultat leksikografskih utjecaja.

Iz tona toga pisma očito je da je riječ o dugotrajnome prijateljstvu između te dvojice leksikografa iz druge polovice 17. stoljeća, kao i to da je ovdje riječ samo o dijelu njihove žive prepiske. Obojicu leksikografa veže i purističko načelo u mate-rinskome jeziku.²⁹ Sadržaj pisma daje mi pak naslutiti da su pismenim putem

²⁷ V. Vinja I, 291.

²⁸ V. Vinja I, 445.

²⁹ Vitezović je, kako znamo, pristupio pisanju *Lexiconu* u nakani da pokaže svo bogatstvo hrvatskoga jezika. Prema S. Ježiću (151), Tanclinger-Zanotti »u predgovoru rječnika veli kako se mnogo trudio da protumači riječi 'od talijanskog jezika u naš hrvacki slovinski jezik', i tuži se kako "Hrvat junak" već ne zna dobro svoga jezika«.

dolazili savjeti i poduke lingvističke prirode. U tom svjetlu treba gledati leksičke podudarnosti među ta dva rukopisna rječnika.

9. Ovih nekoliko primjera pokazalo je da su onomasiološka istraživanja na korpusu starije hrvatske leksikografije ne samo pravi put za pronalaženje zaboravljenoga jezičnoga blaga i potkrepe onih zaključaka koji su nam poznati, već i dragocjen putokaz za uspostavljanje veza između leksikografskih djela iz hrvatske baštine.

L I T E R A T U R A

- ARj = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I-XXIII, JAZU, Zagreb 1880-1976.
- Belost. = Belostenec, J., *Gazophylacium seu latino-illyricorum onomatum aerarium ... I; Gazophylacium illyrico-latinum ... II, Zagrabiae* 1740.
- Boerio, G., *Dizionario del dialetto veneziano*, Terza edizione aumentata e corretta, Venezia 1867.
- Benslers griechisch-deutsches Schulwörterbuch*, zwölfte Auflage, Berlin u. Leipzig 1904.
- Berneker, E., *Slavisches etymologisches Wörterbuch*, I: A-Mor, Heidelberg 1908-1913.
- Brehm, A. E., *Niedere Tiere in Bremhs Tierleben*, zehnter Band, Leipzig u. Wien 1900.
- Brusina, S., Naravoslovne crtice sa sjevero-istočne obale Jadranskoga mora. Dio četvrti i posljednji, specijalni, *Rad JAZU*, 171, Zagreb 1907, str. 66.
- Divković, M., *Latinsko-hrvatski rječnik za škole*, 3. izd., Zagreb 1980.
- Della Bella, A., *Dizionario italiano, latino, illirico*, Venezia 1728.
- Bezljaj, F., *Etimološki slovar slovenskega jezika*, I, A-J, Ljubljana 1986.
- CAL = *CALEPINI AMBROSII DICTIONARIUM UNDECIM LINGUARUM*, Basileae 1605.
- Edlinger, A. von, *Erklärung der Tier-Namen aus allen Sprachgebieten*, Landshut 1886.
- Enciklopedija Leksikografskog zavoda*, I-VIII, Zagreb 1955-1964.
- Faber, B., *Nomenclatura aquatiliū* (str. 18-46) in *Epitome quatuor librorum Conradi Gesneri de historia animalium, quadrupedum, viviparorum, aquatiliū et volatiliū ... Lipsiae vjer. 1605*.
- Faber, B., *Thesaurus eruditionis scholasticae*, Lipsiae, vjer. 1605.
- Fink, N., *Imenik znanstvenih naziva životinja*, JAZU, Zagreb 1956.
- Frisk, H., *Griechisches etymologisches Wörterbuch*, I-II, Heidelberg 1960- 1970.
- Gaffiot, F., *Dictionnaire illustré latin-français*, Paris 1934.
- FE = Garms, H., Borm, L., *Fauna Evrope*, Mladinska knjiga 1981.

- Georg. = Georges, K. E., *Ausführliches lateinisch-deutsches Handwörterbuch*, I-II, 13. Auflage, Hannover 1972.
- Gesner, v. Faber, B., *Nomenclatura aquatilium ...*
- Gluhak, A., *Hrvatski etimološki rječnik*, August Cesarec, Zagreb 1993.
- Grimm, J. u. W., *Deutsches Wörterbuch*, sechster Band, Leipzig 1885.
- Hirtz, M., *Rječnik narodnih zooloških naziva*, knj. 3, JAZU, Zagreb 1956.
- Hraste, M.-Šimunović, P., *Čakavisch-deutsches Lexicon*, I. Teil, Böhlau Verlag, Köln-Wien 1979.
- Jambr. = Jambrešić, A., *Lexicon latinum interpretatione Illyrica, Germanica et Hungarica locuples*, Zagrabiae 1742.
- Ježić, S., *Hrvatska književnost od početaka do danas 1100-1941*, GzH, Zagreb 1993.
- Jurišić, B., *Pomorski izrazi u Vitezovićeve rječniku*, *Anali Jadranskog instituta*, sv. 1, JAZU, Zagreb 1956.
- Kluge, *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, 21. unveränderte Auflage, Berlin, New York 1975.
- Lenz, H. O., *Zoologie der alten Griechen und Römer*, Gotha 1856.
- Lexicon der Antike, Der Kleine Pauly*, I-V, Deutscher Taschenbuch Verlag, München 1979.
- LTL = *Lexicon totius latinitatis*, ab Forcellini, Furlaneto, Conradini et Perin, I-VI, Patavii 1940.
- Matić, T., *Prva redakcija Tanclingerova rječnika*, *Rad JAZU*, 293, Zagreb 1953.
- Matić, T., *Vitezovićeve »Lexicon latino-illyricum«*, *RAD JAZU*, 303, Zagreb 1955.
- Matonićkin I., *Beskratješnjaci. Biologija viših Avertebrata*, Školska knjiga, Zagreb 1981.
- Marchiori, J., *Note al »Vocabulario di tre nobilissimi linguaggi italiano, illirico e latino« del 1704 di Giovanni Tanzlingher Zanotti*, *Atti e memorie dell' Academia Patavina di Scienze, Lettere ed Arti*, 72, Padua 1959.
- Mikalja, J., *Blago jezika slovinskoga (Thesaurus linguae Illyricae)*, Ancona-Loretto 1649-51.
- Miklosich, F., *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, Vindobonae 1862-1865.
- Milišić, N., *Školjke i puževi Jadrana*, Logos, Split 1991.
- Musulin, S., *Hrvatska i srpska leksikografija*, *Filologija*, 2, Zagreb 1959.
- Parčić, D. A., *Rječnik talijansko-slovenski (hrvatski)*, drugo izdanje, Senj 1887.
- Patačić, A., *Dictionarium latino-illyricum et germanicum*, rukopis, Veliki Varadin i Kaloča 1772-1779.
- PLA, v. *Lexicon der Antike*
- PLINY Natural History*, vol. VIII, Libri XXVIII-XXXII, ed. by W. H. S. Jones, The Loeb Classical Library, London, Cambridge (Mass.), 1963.
- PE = *Pomorska enciklopedija*, JLZ, I-VIII, Zagreb 1954-1964; I-VIII, 1972-1989.
- Riedl, R., *Fauna und Flora der Adria*, Hamburg u. Berlin 1970.
- KRj = *Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika*, I-VI, HAZU i Zavod za hrvatski jezik HFI, Zagreb 1984-1991.

- Skok, P., *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, I-IV, JAZU, Zagreb 1971-1974.
- Schrader, O., *Thier-und Pflanzengeographie im Lichte der Sprachforschung*, Sammlung gemeinverständlicher wissenschaftlicher Vorträge, Serie 18, H. 427, Berlin 1883.
- Šulek, B., *Deutsch-kroatisches Wörterbuch, Němačko-hrvatski rěčnik*, I-II, Agram 1860.
- Tanclinger-Zanotti, Ivan, *Talijansko-hrvatsko-latinski rječnik*, rkp. A, 1679, čuvan u Arhivu HAZU pod br. Ib 142.
- Thesaurus, v. Faber
- Torbar, J., *Životinjarstvo, to jest nauk o životinjah*, Zagreb 1863.
- Vinja, V., *Jadranska fauna. Etimologija i struktura naziva*, Logos, Split 1986.

EINIGE TERMINI DER TIERWELT DES MEERES IN DER ALTEN KROATISCHEN LEXIKOGRAPHIE DES 17. JAHRHUNDERTS

Zusammenfassung

Übereinstimmungen sogenannter Talasozoonyme in Vitezovic's *Lexicon latino illyricum* und Mikalja's *Blago jezika slovinskoga* sowie in Vitezovic's *Lexicon* und *Tanzlinger-Zanotti's* italienisch-kroatisch-lateinischem Lexikon bilden – neben einigen aussersprachlichen Fakten – der Gegenstand der Darstellung linguistischer Beziehungen zwischen den genannten lexikographischen Werken des 17. Jahrhunderts. Ferner wird jedes Talasozoonym unter referenziellen, onomasiologischen und etymologischen Gesichtspunkten analysiert.